

Deel 3: De Russen komen (1992-1993)

3.1. Het verhaal

31.1. De eerste beelden

Het is zaterdag 5 september 1992. De film begint met beelden van een Russisch vliegtuig dat moeizaam landt op het Rhein-Main- vliegveld bij Frankfurt. Een televisieteam staat klaar in de aankomsthal om een reportage te maken van de terugkeer van Ernst Simon die - na een gevangenschap van twee jaar in Rusland- plotseling op borgtocht is vrijgelaten. Tot verbazing van de journalisten heeft hij een baby op de arm. Hij heeft zich het lot aangetrokken van een groep zgn. Ruslandduitsers, die met dezelfde vlucht meekwam.

3.1.2. Galina en haar familie

De groep die Ernst in het vliegtuig heeft ontmoet komt uit Kazakstan. De baby op zijn arm is van de jonge en mooie Galina en haar man Juri. Galina is een echte Russin, maar ze mag ook naar het welvarende Duitsland, omdat ze is “ingetrouwd”. Ernst neemt de hele groep onder zijn hoede. In een bus laat hij ze naar Schabbach brengen, waar ze –met assistentie van cafébaas Rudi Molz – voorlopig worden ondergebracht. Zelf neemt hij de schoonfamilie van Galina mee naar zijn (na twee jaar wat verwilderde) voormalige boerderij aan de Goldbach.

Met haar exotische charme en natuurlijke openheid verwerft Galina snel ieders sympathie. Terwijl de bevolking normaal nogal wat moeite heeft met “vreemdelingen”, mag haar familie rekenen op steun. De inwoners van de Hunsrück waren na vijftig jaar gewend aan de laconieke en gemakkelijk geld uitgevende Amerikanen, die bovendien een enorme militaire macht representeerden. Daarvoor in de plaats komen nu Russisch sprekende mensen die niet aan het arbeidsproces deel kunnen nemen en die woonden in staten die tot voor kort nog het doel waren van de atoomraketten van de NATO. Een gril van de wereldgeschiedenis, zo werd dit onverwachte effect van “de Wende” ervaren.

3.1.3. Hermann en Clarissa ontwaken uit hun sabbatical year

Hermann en Clarissa hebben –na de inwijding van het Günderode huis in 1990 – ruimschoots kunnen genieten van hun sabbatical year. Of ze dat ook gedaan hebben wordt niet echt duidelijk. In elk geval verloopt hun relatie met het wereldgebeuren niet langer volgens hun eigen voorwaarden.. De burgerbeweging tegen de kruisraketten, waar ze bij betrokken waren, heeft zijn doel verloren (c.q. bereikt). Niet langer zijn de koude oorlog en de bewapeningswedloop het grootste maatschappelijke probleem, maar de integratie van duizenden “Russen” en de werkloosheid in de Hunsrück. Het idyllische Günderodehuis lijkt op het snijpunt van allerlei ontwikkelingen te liggen.

Naast het dreunen van de motoren van de Galaxy’s die in de nacht overkomen, wordt Clarissa gekweld door oorsuizingen, alias “tinnitus”. De zangkunstenares vat het op als een waarschuwing.

De geluiden nemen toe, wanneer Lulu, de dochter van Hermann uit zijn huwelijk met Schnüsschen, onverwacht langs komt met in haar gevolg niet één maar twee vrienden: Lutz en Roland. Lulu zit vol met rancuneuze gevoelens ten opzichte van haar vader. Ze lijkt hem zijn geluk te misgunnen en begint hem op zogenaamd ironische wijze te krenken. Normaal is bezoek altijd van harte welkom op het Günderodehuis , maar in dit geval wordt het paar er depressief van. Lulu voelt dat niet aan. Ze geniet volop van het feit dat twee vrienden haar het hof maken. Tijdens een feest in het dorp beneden aan de Rijn kiest ze onverwacht voor

Lutz, wanneer ze samen een bungee-jump doen. Roland is de treurende getuige van deze hoge vlucht.

Het terrein van de door de Amerikanen achter gelaten luchtmachtbasis Hahn is een uitdaging voor Hartmut Simon,. De oudste zoon van Anton, inmiddels ook al weer in de veertig, wil zakelijk en financieel onafhankelijk zijn van zijn vader. Hij trekt in een van de leegstaande hallen om daar een bedrijf te beginnen dat als concurrent van “Optische Werke Simon” kan gelden. Zijn vrouw Mara richt haar aandacht op de paarden en richt een dressuurschool op achter het voorouderlijk huis van de Simons in Schabbach. De Russenduitsers betrekken huizen in Schabbach en Galina krijgt een baantje als hulp in de huishouding bij Anton Simon.

3.1.4. Hermann ontmoet de heer Böckle

Bij iedereen is het streven naar materieel gewin begonnen, ook bij Hermann die zich eerder nooit voor geldzaken interesseerde. Hij reist naar Leipzig om te investeren in saneringsprojecten die hem door (ex-bouwwakker) Udo zijn voorgelegd. Dat levert Hermann belastingvoordeel op.

In de trein naar Leipzig heeft Hermann een ontmoeting met de heer Böckle. Het is een scène die blijft hangen, zowel vanwege de acteerprestatie, als vanwege de gevolgen in voor het verdere verhaal Als de heren in de coupé aan de praat zijn geraakt, volgt er een monoloog van „bedrijvenverslinder“ Böckle. Hij beschijft zijn werk; hoe hij het vertrouwen wint van de leiding van een bedrijf om met zijn hulp projecten met enorme risico's op te zetten. Aan die hulp koppelt hij een wurgcontract. Meestal gaat het dan fout, waarna Böckle tegen een appel en een ei het hele bedrijf overneemt. Het indringende van de scène zit in het feit dat Böckle moreel grote problemen heeft met zijn eigen handelwijze en uiteindelijk in tranen uitbarst. Reitz heeft, zowel bij de presentatie in Amsterdam als in Londen, verteld dat hij ooit zelf iemand als de heer Böckle heeft ontmoet in de trein, die zijn hart luchtte over het feit dat hij zijn boosaardige werk eigenlijk verachtte.

Later duikt de heer Böckle op aan de zijde van Hartnut Simon. De grote vraag is natuurlijk: waarom vertelt Hermann zijn neef niet wat de opzet is van deze man?

3.1.5 Een zoon en een vriendin voor Hartmut

Bij al dat streven naar profijt blijven er mensen die hun gevoelens de vrije loop laten. Hartmut is verliefd geworden op de mooie Galina; een preciaire aangelegenheid, omdat zijn vrouw Mara, over de veertig, net in verwachting is. Zonder zijn bijstand brengt zij het kind ter wereld: Matthias- Paul-Anton, de eerste kleinzoon van Anton Simon. Voor hem is dat een groots moment. Hij roept iedereen voor het doopfeest bij elkaar in de hal van zijn bedrijf; een enorm feest met als hoogtepunt de bekendmaking dat hij 5 miljoen D-Mark van zijn prove'-vermogen heeft nagelaten aan zijn kleinzoon. Daarmee passeert hij niet alleen Hartmut, maar ook diens broer en zussen.

Het familiedrama wordt nog groter, wanneer Hartmut, die helemaal ontdaan is, die avond zijn verhouding met Galina openbaar maakt. Wanneer zij 's avonds laat terug gaat naar haar huis in het dorp, wordt zij door Juri en schoonouders voor altijd verstoten. Hartmut heeft dat aangevoeld, want hij rijdt nog een keer door de Dorpsstraat, ziet haar vertwijfeld lopen en trekt haar bij zich in de auto. Doelloos rijden zij door de nacht.

3.1.6. Een fataal ongeluk

Die avond viert Lulu met haar twee vrienden dat zij geslaagd is voor haar architectenexamen. Ze brengen de avond door in een restaurant in de Hunsrück. Ze zullen overnachten in het Günderoedehuis. Omdat ze nogal wat gedronken hebben nemen ze een taxi. Lulu gaat deze keer met Roland samen achterin zitten, om te voorkomen dat hij zich helemaal buiten gesloten

gaat voelen. Onderweg – op een eenzame kruising- komt de taxi in botsing met de Porsche van Hartnut. De taxi knalt tegen een boom. Lulu en Roland komen met de schrik vrij, maar Lutz, op de bijrijderplaats, is zwaar gewond. Hartmut, die de schuld heeft aan het ongeluk, scheurt met hem naar het ziekenhuis, maar de hulp komt te laat. Trillend en sprakeloos komen Lulu en Roland midden in de nacht aan bij het Günderode-huis. Hartmut en Galina lopen verdwaasd langs een weg de duisternis in.

3.2. Commentaren

3.2.1. De kaarten van de wereldgeschiedenis zijn opnieuw geschud

In de Hunsrück zijn de kaarten van de wereldgeschiedenis weer eens opnieuw geschud. Door het einde van de Koude oorlog worden de Amerikaanse troepen teruggetrokken. Hun luchtmachtbasis Hahn wordt ontruimd. 's-Nachts dreunen geweldige Galaxy-toestellen over het land om atoomkoppen, kruisraketten en ander wapentuig af te voeren. Op de velden achter de startbaan houdt de vredesbeweging onder leiding van pastoor Dahl (Raketten-August) een dankdienst bij kaarslicht.

Terwijl de Amerikanen vertrekken komen de Ruslandduitsers het land binnen. Het gaat om mensen, waarvan de voorouders naar Rusland zijn geëmigreerd. Ze spreken geen woord Duits meer, maar ze maken gebruik van de uitnodiging die bondskanselier Kohl heeft gegeven aan iedereen die van Duitse afkomst is om zich weer in de Bondsrepubliek te vestigen.

3.2.2. Een verandering van stemming

Terwijl in de eerste twee delen van HEIMAT 3 sprake is van een stemming van optimisme en vooruitgang, zijn we met het derde deel in een tijd van toenemende verwarring gekomen. Radeloosheid en twist heersen; iedereen is op zoek. Alle hoofdrolspelers in deze episode hebben er mee te maken.

Hermann en Clarissa komen tot de ontdekking dat gelukkig zijn in een bepaalde situatie niet eeuwig kan duren. “We zijn op het mooiste plekje van de wereld, maar kunnen geen rust vinden”. Ook de komst van Lulu brengt daarin geen verandering, in tegendeel.

Bij Hartmut verbreden de spanningen met zijn vader zich tot een openlijke strijd, waarin zelfs sprake is van juridische procedures. Tegelijk is hij gefrustreerd over zijn huwelijk, teleurgesteld omdat Mara zijn vreugde over het vrijkomen van (oom) Ernst niet deelt, maar nog meer dat zij niet geïnteresseerd lijkt in het feit dat de bank hem het krediet wil verschaffen, waarmee hij zich onafhankelijk van Anton zou kunnen maken. Dit nieuws vertelt hij dan maar trots aan Galina, tot wie hij zich vervolgens helemaal gaat wijzen.

Ernst heeft besloten om na zijn terugkeer uit Rusland een eind te maken aan zijn kluizenaarsbestaan. In Tobi dacht hij iemand te vinden die hij kon inwijden in zijn geheime schilderijenwereld, maar die zag er niets in. Ernst heeft ook begrepen dat hij een leeftijd heeft bereikt, waarop je voorzorgsmaatregelen moet nemen. Zou het niet eens tijd worden voor een verzoening met zijn broer Anton? Waarom staat hij nog steeds afwijzend tegenover hem?

De ruslandduitsers, de groep die aan de episode de titel meegeeft, hopen hier een nieuw vaderland te vinden. Ze moeten eerst nog ontdekken dat hun cultuur ergens tussen die van Duitsland en Rusland in zit. “In Duitsland doe ik alles en ik lach“, is het nuchtere commentaar van Galina na haar curieuze optreden als dienstmeisje in de kring van de familie Simon. Haar contact met Hartmut leidt tegelijk tot wantrouwen en afgunst en de traditionele gezinsverhoudingen verscherpen het conflict. In onze familie, meent Galina, is het beter een man te zijn en geen vrouw”.

De demonstrerende inwoners van de Hunsrück zijn met succes ingegaan tegen de massieve bedreiging van atoomkoppen. De overtrokken maat van de transportvliegtuigen, de wapens tenslotte afvoeren, symboliseert indringend de geweldige en griezelige vrees die boven de hele regio hing, die zelfs nog blijft hangen bij het vertrek.

Hoe langer de film duurt, des te dramatischer worden de gebeurtenissen, met als top de tragische dood van Lutz, die ons peinzend doet opstaan aan het eind van de film. De tijd van het gelukkigste volk ter wereld, dat door de hereniging van beide Duitslanden alle problemen vergeten had, is voorbij. Overal zijn verwarring en vraagtekens. Een stroom van heftige gebeurtenissen, maar hier en daar duiken de eerste voortekenen op van het oude rustige verteltempo, dat we kennen uit Heimat 1 en DZH.

Reitz toont ons in deze episode helder de problemen van deze tijd. De mensen hebben geen rust meer, geen tijd meer; ze kunnen geen vrede meer vinden in zichzelf. Clarissa zegt iets in de trant van “We moeten leren om nee te zeggen. We moeten een echt thuis hebben”. Menigeen herkent deze moderne ziekte, waarmee Reitz ons overtuigend confronteert.

3.2.3. Thema's voortplanting en jaloezie

Sommige kijkers zien de voortplanting als een centraal thema van deze episode:

- De belangstelling van Ernst voor de baby van Galina;
- Biina iedereen past op de baby van Galina, behalve Galina zelf, want die moet zo hard werken;
- Galina wordt verstoten door haar familie, zelfs door haar moeder (Mamutschka).
- De problematisch contacten tussen Hermann en Lulu;
- De wens van Mara om moeder te worden en de weinig vreugdevolle manier waarop ze zwanger wordt;
- De oorlog tussen Anton en zijn zoon Hartmut;
- De geit van Hermann en Clarissa die gedekt moet worden.

Ook jaloezie was een belangrijk thema:

- De positie van Galina was fascinerend gecompliceerd en benauwend: door haar goedheid ten opzichte van haar familie komt ze ook in de problemen met haar familie;
- De verhouding tussen de twee vrienden van Lulu;
- De (klein) kinderen van Anton die niets erven

Het is verrassend dat deze situaties van jaloezie zo natuurlijk tot stand komen, zonder vooropgezette kwaadaardige bedoelingen van een van de betrokkenen. Je voelt de pijn bij de familie van Galina of bij Roland, de andere vriend van Lulu.

3.2.4. Echo's uit Heimat en DZH

Er zijn ook in dit deel weer de nodige echo's uit H1 en DZH te horen c.q. te zien. Een duidelijk voorbeeld is het beeld van Anton, schrijdend voor zijn limousine met chauffeur. We denken meteen terug aan 1945, toen zijn vader Paul op dezelfde manier Schabbach kwam binnen lopen, toen hij eindelijk terugkeerde. Reitz lijkt te zeggen: Zo vader, zo zoon. Ze hebben allebei een bombastische uitstraling, zijn helemaal overtuigd van hun eigen gelijk. Per saldo is Anton echter een meer sociale instelling.

Een tweede voorbeeld is de komst van Lulu met haar twee geliefde Lutz en Roland. Haar vader Hermann kwam ook pas na vele jaren weer thuis bij moeder Maria, maar wel gelijk in het gezelschap van twee vrouwen. In dat geval is het: Zo vader. Zo dochter. Ze weten allebei hoe ze hun liefdesleven moeten compliceren.

Een paar andere voorbeelden:

- Het geluid van de vliegtuigen aan het begin van de film doet denken aan de Tweede Wereldoorlog. Reitz filmde dit op dezelfde manier als in H1 toen de Engelse bommenwerpers over de Hunsrück vlogen. Korte elkaar snel opvolgende scènes voeren de dreiging op.
- De problemen van Clarissa met haar gehoor worden mogelijk veroorzaakt door stress. Daar had ook Anton mee te maken toen hij in H1 (laatste deel) op de kermis in Schabbach een "Gehörsturz" kreeg, zoals dochter Gisela hem via een stuk papier liet weten
- Galina zegt tegen haar kind: "Jetzt fängt eine neue Zeit an" Waar hebben we dat eerder gehoord.?
- Er is een parallel tussen Galina en Maria, die allebei lopend op straat in beeld komen, op weg naar de dokter, omdat er een kind ziek is (Lotti, Niko).

3.3. Familieverhoudingen

3.3.1. De vierhoeksverhouding Anton- Hartmut- Mara-Galina

Wordt de geschiedenis van Hartmut en Galina als geloofwaardig ervaren? Daarover verschillen de meningen blijkens de commentaren nogal. Er is opgemerkt dat de karakters van Hartmut en Galina zo goed bij elkaar zouden passen. "Ik ben ook een wolf", zegt ze ergens. Maar is het anderzijds niet een beetje vreemd dat de verwende zoon van een rijke ondernemer zijn huwelijk en zijn toekomst als opvolger op het spel zet door een langdurige relatie aan te gaan met een jong getrouwd Russisch meisje dat als dienstmeisje bij zijn vader werkt? Je kunt het in elk geval niet los zien van de verhouding die Hartmut met zijn vader heeft, die mogelijk weer te maken heeft met de opvallend goed relatie tussen Anton en Mara.

Duidelijk is dat er tussen Anton en Hartmut een gespannen relatie bestaat. Hun karakters komen in botsing. Anton, de boven alles verheven "Hunsrück-Tycoon", verwacht dat mensen tegen hem opzien en zich onderwerpen. Hartmut heeft altijd onder deze houding geleden. De opvoeding, die hij van zijn vader gekregen heeft, was gericht op afhankelijkheid; niet op de ontwikkeling van zelfstandigheid en eigen competenties. Wel dure spullen, maar geen doorzettingsvermogen. Geen wonder dat Hartmut niet slaagt als ondernemer.

Daarnaast is het huwelijk tussen Hartmut en Mara kennelijk niet gelukkig. Hoe dat precies komt is niet zo duidelijk. Mara komt toch de hele film door naar voren als een aantrekkelijke vrouw die voor sfeer zorgt en die conflicten nooit zal aanscherpen. Haar eigen bezigheden in de paardendressuur maken haar ook interessant. De manier waarop Hartmut haar tijdens de zwangerschap in de steek laat is stuitend, maar toch laat ze het niet tot een definitieve breuk komen. Sommigen leggen het verband met het feit dat de relatie tussen Anton en zijn schoondochter Mara juist zo uitstekend is. Eigenlijk heeft zij de rol van vrouw des huizes overgenomen van (de om onduidelijke redenen uit de film geschreven) Martha, de vrouw van Anton. Voelt Hartmut zich genegeerd of verongelijkt?

Sommige kijkers hebben bovenstaand positieve beeld van Mara overigens niet ervaren. Die noemen haar liefdeloos en alleen gericht op het financiële voordeel dat voortvloeit uit het baren van een stamhouder. Die noemen zowel Mara als Hartmut arme zielen. Mara omdat ze een baby als een stuk speelgoed ziet; Hartmut omdat hij zijn eigen speelgoed heeft: zijn autotelefoon, zijn automatische deuropener en –op kantoor- de speelgoedautootjes. "Wat een hopeloze vent, maar tegelijkertijd valt te begrijpen waarom hij zo geworden is." Welke ouders

zouden een kind nu vernoemen naar de grootvader, de overgrootvader en de overovergrootvader?

Het verloop van de relatie tussen Mara en Hartmut zal menigeen verrast hebben. De breuk wordt nooit definitief. Ze neemt hem na enige tijd (in een prachtige scène vol symboliek) weer in genade aan en wijst hem uiteindelijk (blijkt in deel 6) – via haar vader- de weg om ook zakelijk nuttig en interessant werk te doen. Dat is toch allemaal niet in overeenstemming met schets van een harteloze, zelfbewuste en doelgericht optredende vrouw.

Een sleutelscene is het optreden van Galina tijdens het diner van Anton. Waarom laat Anton haar uitmonsteren met een schortje en moet zij buigingen maken? Hartmut ziet dat als venedering en accepteert het niet. Dat is “politiek correct”, maar handelt hij vervolgens ook juist? Galina zegt dat zij er helemaal geen moeite mee heeft ; dat ze gegeven de omstandigheden van alles zou doen met een glimlach op het gezicht.

Het optreden van Galina, c.q. haar commentaar is gebaseerd op verstandelijke overwegingen. Ze voelt zich vreemd in een nieuwe omgeving en zal daarom het optreden van een zo invloedrijk mens als Anton niet snel ter discussie stellen. Als er één berekenend en doelgericht is, is het Galina.

In de meeste commentaren wordt met lof geschreven over de prestaties van de acteurs die Anton, Hartmut en Galina hebben neergezet. Over de rol van Mara wordt niets gezegd. Matthias Kniesbeck maakt van Anton de juiste oude zwaarlijvige dorpspatriarch, die overal de aandacht opeist. Hij is iemand met een traditionele conservatieve levensstijl. Hij weet echter wat (technische) vooruitgang is en heeft uiteindelijk een groot hart. Als voorzitter, sponsor en wellicht eigenaar van FC Schabbach straalt hij betrokkenheid en enthousiasme uit. Als werkgever van Galina draagt hij zijn steentje bij aan de integratie; al ziet hij niet dat ze andere talenten heeft.

Christian Leonhard, de vertolker van Hartmut, werd in eerste instantie aangezien voor iemand die in de Hunsrück geboren was. In werkelijkheid heeft hij lang met de voetballers van de FC Woppenroth getraind, enerzijds vanwege zijn hoofdrol in de voetbalfilm : *Das Wunder von Bern*“, daarnaast om het dialect zo authentiek mogelijk te kunnen brengen. Dat is gelukt.

3.3.2. De verzoeningspoging tussen Anton en Ernst

Een sleutelscene voor de hele trilogie is Antons "bezoek" aan Ernst en de daaraan verbonden poging eindelijk vrede te sluiten met zijn broer. Ze praten met elkaar met het hekwerk tussen hen in; een passende symboliek. Ernst slaat de uitnodiging, die verder strekt dan alleen de doop van de kleinzoon, nogal lichtvaardig af, niet vermoedend dat het zijn laatste kans was – althans in levende lijve- om weer op goede voet met elkaar te komen.

Hier past een citaat uit het (literair bewerkte) draaiboek: „*Anton haalt adem om nog iets te zeggen, waarmee hij zijn broer zou kunnen overhalen. Een ogenblik vecht tegen zijn gevoel van trots, dat hem influistert dat hij al te diep gebogen heeft. Wanneer Ernst het zelfs niet waardeert dat hij gekomen is!? Anton opent nog een keer zijn mond, maar draait zich dan toch zonder een woord om en loopt naar de Mercedes, nu weer helemaal de patriarch. Als Horst het portie voor hem opent, aarzelt hij en kijkt nog even om . Ernst draait zich met zijn rug naar hem toe. Dan stapte Anton in. Hij vermoedt niet dat Ernst zich aan het beraden is. Hij had nog een minuut nodig om zijn hart te openen en Antons verzoeningsgeste aan te nemen. Die tijd gunt zijn groet broer hem niet meer.* . (Edgar Reitz, *Heimat 3. Chronik einer Zeitenwende*, München 2004, S. 274).

Filmisch is dit voortreffelijk in elkaar gezet: het ogenblik dat Anton zich afwendt van de omheining, Ernst hem zijn rug toekeert en men –zonder het gezicht van Ernst te zien- met

groet intensiteit aanvoelt dat hij zijn afwijzend betreurt. Het liefst zou men ingegrpen hebben en hem door elkaar geschud hebben. Dat heeft menige kijker zeer gedaan.

Voor sommige kijkers gaat het hier om een van de belangrijkste verhaallijnen die in Heimat 3 zijn opgezet, die op dat moment zijn volledige gewicht krijgt: de verhouding tussen twee broers. Deze lijn is al gestart in Heimat 1. Dergelijke grote samenhangen kenmerken de ware vertelkunst van Edgar Reitz.

Het blijft overigens de vraag hoe de ontmoeting nu precies is verlopen. Was Anton in eerste instantie alleen gekomen om Ernst uit te nodigen voor de doop en vloeiende de verzoeningspoging uit het moment voort, of was het omgekeerd: was hij al veel eerder van plan zich te verzoenen met Ernst en was de doop hiervoor slechts de aanleiding? Of is er nog een derde variant, nl. dat het verzoeningsverzoek helemaal niet zo serieus bedoeld was; alleen als motief om hem te bewegen het doopfeest te bezoeken. De naam van de familie is immers in het geding wanneer niet alle broers aanwezig zijn bij een groot feest in de familie. Het "hoort" nu eenmaal zo.

3.3.3. De bungee-jump scène

Er was geluk hoog in de lucht, op het moment dat Lulu en Lutz een bungee-jump doen, maar beneden is er treurnis bij hun vriend Roland.

De bungeejump-scene is zeer intens. Daarbij deed de muziek een hoop, maar de intensiteit wordt ook gevoeld doordat alle achtergrond geluiden van het kermisterrein gedempt worden. Men kon zich in personele zin goed identificeren met de drie spelers. De beheerste jaloezie van Roland, die beneden moest blijven, is prachtig geportretteerd. Je ziet dat hij heel erg verliefd is op Lulu en ook bezorgd is. Situationeel gezien valt op dat eigenlijk niemand schuld heft aan de pijnlijke gang van zaken. Voor de ene partij is het hartverscheurend, maar voor de ander twee is het heel fijn. Ondanks alle goede bedoelingen kan niet iedereen een gelijk aandeel krijgen in het geluk.

Qua symboliek kan de scene gezien worden als een snelle samenvatting van de hele H3-serie:

1. bij elkaar komen (Lutz&Lulu / oost & west)
2. een gevoel van opperste extase / de aanvankelijk euforie van de hereniging
3. de val (vanaf de kraan) /de periode van 10 jaar na de val van de muur
4. terug op aarde zijn sommigen gelukkig, anderen triest en jaloers, maar niemand is schuldig / de Oost-Duitsers hebben het nog steeds slechter; enkelen zijn heel rijk geworden, velen zijn nog steeds zonder werk.